

Jaarverslag 2020-2021

Bijzondere leerstoel
'Levensbeschouwing en geestelijke volksgezondheid,
met bijzondere aandacht voor spiritualiteit, mystiek en psychoanalyse'

ingesteld door het
KSGV
Kenniscentrum voor Levensbeschouwing en Geestelijke Volksgezondheid

aan de
Faculteit Theologie en Religiewetenschappen
KU Leuven

Vooraf

Het KSGV – *kenniscentrum voor levensbeschouwing en geestelijke volksgezondheid*, is een studievereniging die zich richt op de relatie tussen levensbeschouwing en geestelijke gezondheid. Een belangrijk streven van het KSGV is het bevorderen van een geestelijk gezonde omgang met levensbeschouwing en zingeving. Het KSGV wil deze doelstelling realiseren door studiebijeenkomsten, publicaties, onderzoek, deskundigheidsbevordering, en door het instellen en in stand houden van bijzondere leerstoelen. Het KSGV onderneemt zijn activiteiten vanuit een christelijke inspiratie.

De bijzondere leerstoel ‘Levensbeschouwing en geestelijke volksgezondheid, met bijzondere aandacht voor spiritualiteit, mystiek en psychoanalyse’ is sinds 1 oktober 2016 in een omvang van 0.2 fte bezet door dr. Herman Westerink. Dit bijzonder gasthoogleraarschap wordt door Westerink gecombineerd met die van wetenschappelijk medewerker (0.3 fte) aan het Titus Brandsma Instituut en een aanstelling als universitair hoofddocent (0.7 fte) aan de Faculteit Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen, Radboud Universiteit Nijmegen.

De bijzondere leerstoel is per 1 september verlengd en wordt sindsdien bezet door dr. Piet Verhagen.

De Commissie van Toezicht rond de bijzondere leerstoel is samengesteld uit de volgende leden: prof. dr. Marinus van Uden (KSGV, voorzitter), mevr. dr. Lia Vergouwen (KSGV), dhr. drs. Guus van Loenen (KSGV), prof. dr. Johan De Tavernier (KU Leuven, decaan), prof. dr. Anna Vandenhoeck (KU Leuven, voorzitter van het Academisch Centrum voor Praktische Theologie) en prof. dr. Joris Geldhof (KU Leuven, coördinator van de Onderzoekseenheid Pastoraaltheologie en Empirische Theologie).

Ter verwezenlijking van de doelstelling van het KSGV heeft de leerstoelhouder de onderstaande activiteiten in het verslagjaar verricht.

A. *Onderzoeksactiviteiten*

Het vakgebied van de bijzonder gasthoogleraar omvat “Levensbeschouwing en geestelijke volksgezondheid, met bijzondere aandacht voor spiritualiteit, mystiek en psychoanalyse”. De vraag naar de relatie tussen levensbeschouwing, en meer in het bijzonder religie en spiritualiteit, en gezondheid en pathologie speelt een centrale rol in de theorievorming en de praktijk van de geestelijke verzorging. In de psychoanalyse is deze problematiek op een fundamentele en tegelijk ambigue wijze gethematiseerd. Aan de ene kant heeft de psychoanalyse telkens weer getracht religieuze structuren en fenomenen met psychopathologische dynamieken in verbinding te brengen. Dat kon leiden tot een pathologisering van religieuze fenomenen en vormen van spiritualiteit en mystiek. Aan de andere kant heeft ze die psychopathologie deels ook genormaliseerd door ze – als ‘uitvergroting’ – in het verlengde te plaatsen van een normale, gezonde geestelijke constitutie. Deze nieuwe visie op de relatie tussen psychopathologie en normaliteit was gebaseerd op de idee dat het subject geen consistentie heeft en geen eenheid is. Uiteraard heeft dat uitgangspunt consequenties gehad voor het denken over geestelijke gezondheid. Daarnaast is vanuit de psychoanalyse ook altijd veel aandacht geweest voor de cultuurhistorische dimensie van deze problematiek: de moderne tijd als context voor zowel de opkomst van het moderne subject, van nieuwe spirituele en mystieke bewegingen als ook – daarmee verbonden – de opkomst van de moderne psychiatrie en een nieuw denken over geestelijke stoornissen. Daarmee heeft die psychoanalyse niet alleen de vraag naar normaliteit en abnormaliteit, gezondheid en pathologie, in religie, spiritualiteit en mystiek op bijzondere wijze ter discussie gesteld. Ze biedt ook de mogelijkheid de relatie tussen psychiatrie en religie opnieuw te doordenken.

Vanuit dit kader zijn in het vierde jaar van deze leerstoel een aantal onderzoekinitiatieven ontwikkeld resp. verder uitgewerkt, en zijn diverse onderzoeksresultaten geboekt, uiteraard ook in nauwe aansluiting bij het lopende onderzoek dat binnen het Titus Brandsma Instituut en het Center for Contemporary European Philosophy (FTR, Nijmegen) wordt ontwikkeld en gekaderd.

1. Onderzoek op het gebied van de theorie van de mystiek en spiritualiteit

Het lopende onderzoek naar levensbeschouwing, spiritualiteit en mystiek heeft in deze periode verder gestalte gekregen in onderzoek naar en publicaties/lezingen op het gebied van protestantse mystiek en kritische spiritualiteit. Op een meer fundamenteel niveau werd het onderzoek naar spiritualiteit, ascese en mystiek in het werk van Michel Foucault gecontinueerd. Zijn denken over ascese en spiritualiteit als zelfpraktijk verdient een systematische analyse en doordinking, m.n. ook waar het gaat om nieuwe mogelijkheden van een hermeneutiek van de spiritualiteitstraditie in relatie tot een modern denken rond normaliteit en pathologie.

2. Psychoanalyse, seksualiteit, agressie en trauma

In de afgelopen periode heeft het onderzoek naar de psychoanalytische theorievorming over seksualiteit, agressie en trauma een centrale plaats gehad. In onderstaand overzicht van wetenschappelijke en meer populariserende publicaties zijn de eerste uitkomsten hiervan vermeld. Voor de invulling van de leerstoel is dit onderzoeksproject van

fundamentele betekenis: hier gaat het om psychoanalytische theorievorming die in directe relatie staat tot de problematiek van geestelijke gezondheid, vragen rond pathologie en normaliteit en de vraag naar de relatie tussen psyche en cultuur (religie). Inmiddels is een met Philippe Van Haute geschreven monografie over Freuds theorie van het trauma afgerond. De publicatie is in het voorjaar van 2022.

Aan het Titus Brandsma Instituut werd een onderzoeksproject geïnitieerd naar katholieke godsdienstpsychologie in Nederland vanaf eind jaren 60. Geassocieerd onderzoeker Ruud ter Meulen geeft invulling aan dit onderzoek dat mede wordt begeleid door Prof. Dr. Hans Alma en Prof. Dr. Hetty Zock.

B. Promotiebegeleidingen

Er zijn een aantal lopende promotieprojecten. Er zijn nog geen dissertatieprojecten afgerond. Wel is de leerstoelhouder regelmatig lid van promotie- en manuscriptcommissies.

De concrete dissertatieprojecten zijn Ednei Soares met een project rond Freud en fetisjisme (begeleiding samen met Philippe Van Haute, Nijmegen), Milli Rodrigues over het begrip getuigenis bij Ricoeur en Agamben (begeleiding met Gert-Jan van der Heiden, Nijmegen), Nikos Anapliotis, over de deconstructie van metafysica bij Heidegger, Foucault en Derrida (begeleiding met Gert-Jan van der Heiden), en David Barnard over Freuds theorievorming over homoseksualiteit (begeleiding samen met Ulrike Kistner (Pretoria) en Philippe Van Haute).

C. Onderwijsactiviteiten

In het kader van de leerstoel werden in het eerste semester van het studiejaar 2017-2018 zes colleges verzorgd binnen de MA cursus 'Theory of Lived Religion' die samen met prof. dr. Annemie Dillen werd vorm gegeven aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen te Leuven. In de zes colleges stonden godsdienstpsychologische perspectieven centraal (James, Freud, Vergote, Streib/Hood, Rizzuto).

In het eerste semester werden vijf colleges gegeven binnen de BA cursus Godsdienstpsychologie, opgezet samen met Prof. Dr. Jessie Dezutter. Hier ging het met name om de historische ontwikkelingen binnen de godsdienstpsychologie en de psychodynamische benaderingswijzen.

De leerstoelhouder heeft in Leuven een aantal scriptiestudenten begeleid.

In de afgelopen periode zijn verdere gesprekken gevoerd voor een Europese Erasmus Mundus aanvraag. Het gaat hier om een internationale master 'Mystiek', met als partners, Titus Brandsma Instituut, Faculteit Theologie en Religiewetenschappen KU Leuven, Faculteit Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van RU Nijmegen, Ruusbroec Genootschap Antwerpen, Thomasinstituut van de Universiteit Keulen en de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de Universiteit van Groningen. Een hernieuwde aanvraag is in 2021 ingediend.

D. Participatie in de wetenschappelijke-professionele infrastructuur

- Sinds 1 mei 2021 Wetenschappelijk directeur van het Titus Brandsma Instituut.
- Bestuurs- en redactielid van het KSGV (Kenniscentrum voor levensbeschouwing en geestelijke volksgezondheid) en lid van de KSGV netwerkgroep Vlaanderen. Sinds 1 januari 2019 voorzitter van het KSGV bestuur.
- Editor van de Vienna University Press boekserie “Sigmund Freuds Werke: Wiener Interdisziplinäre Kommentare”.
- Vice-voorzitter van de Scientific Advisory Board van de Sigmund Freud Private Foundation, Wenen.
- Lid van de International Society for Psychoanalysis and Philosophy / Société Internationale de Philosophie et Psychanalyse (ISPP/SIPP).
- Lid van de ISPP/SIPP Freud Research Group.
- Lid van de Wiener Gesellschaft für interkulturelles Philosophieren.
- Lid van de Editorial Board van *Religion and Transformation in Contemporary Society*, Wenen.
- Lid van de redactieraad van de serie *Figures of the Unconscious*, Leuven University Press.
- Lid van de redactie van de serie *Mystieke teksten*, Halewijn / Berne, Antwerpen / Heeswijk.

Lezingen (academisch, internationaal)

Augustinus, Cassianus en het probleem van de libido, Symposium Foucaults *Bekentenissen van het vlees* – online, 12 maart 2021.

From Pleasure to the Object: Reading Freud’s *Three Essays*, Book presentation SIPP – online, 5 maart 2021.

Het *Soliloquium* van Teellinck als mystieke tekst, Book presentation TBI and Research Center for Puritanism and Piety – online, 4 maart 2021.

Woede, geweld en het onbehagen in de samenleving, KSGV studiedag ‘Woede, geweld en levensbeschouwing’, 13 november 2020.

Deelname aan congressen, studiedagen, expert meetings, uitwisselingen

Online KSGV studiedag ‘Woede, geweld en levensbeschouwing’, 13 november 2020 en Symposium Foucaults *Bekentenissen van het vlees* – online, 12 maart 2021 en 18 december 2020.

Online Symposium Foucaults *Bekentenissen van het vlees*, 12 maart 2021 en 21 mei 2021

Online Symposia Foucault's Confessions, Rice University Houston, 4, 6, 11, 13, 18 en 19 mei 2021.

Freud Research Group bijeenkomsten, 23 januari 2021, 20 februari 2021, 10 april 2021, 12 juni 2021 en 26 juni 2021.

E. Publicaties 2020-2021

Trauma en verleiding in Freuds studie over de Rattenman (with Ph. Van Haute), in *Tijdschrift voor Psychoanalyse*, 27 (2021/3), 164-175.

Woede, geweld en het onbehagen in de samenleving, in *Woede, geweld en levensbeschouwing*, L. Vergouwen & H. Westerink (eds.), KSGV, Tilburg, 2021, 41-58.

Inleiding (with L. Vergouwen), in *Woede, geweld en levensbeschouwing* L. Vergouwen & H. Westerink (eds.), KSGV, Tilburg, 2021, 7-12.

Woede, geweld en levensbeschouwing, L. Vergouwen & H. Westerink (eds.), KSGV, Tilburg, 2021.

Freud and Traumatic Neurosis: An Unresolved Debate? (with Philippe Van Haute), in *Blick, rörelse, röst. Festschrift till Cecilia Sjöholm*, R. Katz Thor & E. Walltrup (eds.), Södertörns Högskola, Stockholm, 2021, 155-166.

Michel Foucault on the Mystic's Body of Pleasures and Desires, in M. De Kesel & A. Poirters (eds.), *Mysticism as/and Love Theory*, Peeters, Leuven, 2021, 193-202.

Het Christendom als de religie van de verlangende mens, in *Speling. Tijdschrift voor bezinning* 73 (2021/1), 6-11.

Recensie van Walter van Herck, *Geen gedachte God. Een inleiding tot de filosofie van de religie*, in *Religie en samenleving* 16 (2021/1), 81-83.

Boxmeer, november 2021